

ISSN 2010-720X

ILIM HÁM JÁMIYET

FAN VA JAMIYAT

2019 (№2)

M A Z M U N I

BAS REDAKTOR MINBERI	
Алламбергенов К. Президентта мактуб ёки бутун Орол-Мўйнок бўстонга ўшар	3
TABIYIY HAM TEXNIKALIQ ILMILER	
Biologiya	
Сапаров А.Д., Мирабдуллаев И.М. Коловратки семейства brachionidae ehrenberg. 1838 фауны Узбекистана: роды <i>keratella</i> , <i>platius</i> , <i>plationis</i> , <i>notholca</i> , <i>amurocoopsis</i>	4
Ekologiya	
Нурланов А.С., Джаксымуратов К.М., Гайпова Р.Т. Аралбўйи регионинда экологиялык машкалалардын кўйипсизлигин тэмийинлеу мәселелери	6
JAMIYETLIK HAM EKONOMIKALIQ ILMILER	
Ekonomika	
Kosnazarov S.T., Jumamuratov R.E., Artikov M.B., Ko'chkinov D.K. Navoiy kon-metallurgiya kombinati	8
Filosofiya	
Абдиев Б., Мамбеткаримов Р., Бийимбетов Ж. Ибрайым Юсуповтин гуманизм идеялари хэм оған философиялык анализ	9
Усенов Ж. У. Жаслар миллий менталитетин кәлиплестириуде халық даналығынан пайдаланыу – философиялык тарбияның тийкары	10
Ruwqiliq tiykarlari	
Шерниязова Г. Пукаралық жәмийети раўажланыўында миллий үрп-әдет хэм дәстүрлердин роли	12
Tariyx	
Абдуллаев У.И. Урта осиеда бронза даврида миграциялар ва этномаданий жараёнлар	14
Bo'iev U. «Sharq taronalari» xalqaro musiqa festivalining ijtimoiy ahamiyati	16
Назылов М. Айдоc бий ким болган, ямаса халық аңыз оёсаналарының тарийхий шынлыққа катнасы мәселеси хаққында геипара ойлар ...	17
Rzaeva J.K. Cognitive and educational importance of the principles in guiding by Amir Temur	19
TIL BILIMI HAM ADEBIYATTANIW	
Til bilimi	
Алламуратов Г.А. К истории изучения символа как филологического явления	21
Досжапова Г.Д., Усенова Қ. Карақалпақ тилиндеги текст хэм оның түрлери	22
Хўжаниёзов Э. Илмий услуб белгиларининг сўз бирикмаси сатхида ифодаланishi (атрибутив бирикмалар мисолида)	24
Ибрагимов Ю.М. Тил ва маданият муштараклигининг метафорик маъноларда ифодаланishi	27
Курбанбаева Д.М., Курбанбаева Д.М. Инглис хэм карақалпақ тилинде gender жиньис (ер -хаёл) түсниклерининг грамматикалык хэм лексика - семантикалык билдирилиуи	29
Adebiyattanıw	
Алламбергенов К., Сагидуллаева З.Б. Ҳазирги повестьлерде миллийлигимиз тымсалы муҳаддес инсанлар келбети (Ш.Уснатдинов повестьлери мисалында)	32
Бекбергенова М.Д. Төлелберген Қайыпбергеновтын деретиўшилигинде инсан концепциясы типологиясы	36
Ержанова Д.К. И.Юсупов поэмаларында метопимиялардың колланылыуы	37
Жаксымова У.Ж. Карақалпақ дөстандарының изертленуи мәселелери («Юсуп-Ахмет» дөстаны мисалында)	39
Кенесбаева Ш. Карақалпақ халық дөстаны «Шәрйяр»дың сюжетлик катламлары	41
Мамбетов Ж.Қ. «Жаханша» дөстанының өзине тән өзгешеликлери	44
Mamirbaeva D., Aytanova Sh. Discursive features of textual analysis of I.Yusupov's poetry translation	46
Otarbaeva F. T. Jumamuratovti poeziyasında watan, ana to'riqqa temasiniń úwretleniwı	48
Палымбетов К.С. Карақалпақ халық дөстаны «Қоблан»: жыйналыуы, басып шығарылыуы хэм изертленуи тарийхынан	49
Sarsenbaev Q. M. Nizanov shigarmalarında frazeologizmlerdiń morfologiyalıq bildiriliwı	51
Сейтбеков А.Б. К.Рахманов деретиўшилигинде әдебий түрлер синтези	52
Утамбетова А.Ж. Вопросы изучения исторических дастанов поэта Бердаха	55
Шержанова Ф.К. Трагедия жанрында сюжет хэм конфликт (К.Рахмановтын «Жаралы жүреклер» трагедиясы тийкарында)	58
PEDAGOGIKA. METODIKA. INNOVACIYA	
Abdullaev A., Komilova R. Tekstli máseleler ushin kompyuterli modeller dúziw metodikasi	60
Алеуов У., Байдуллаев А.С., Рахманова А.А. «Moodle lms» масофавий ўқитиш тизимидан талабалар мустақил таълимни ташкил этиш	61
Алламбергенов И., Нурымова Н. Академик лицей-университет тизимида анализ асосларини ўқитишда комплекс метод ва унинг узвийликини таъминлашдаги аҳамияти	63
Алламбергенова М.Х., Мадаминов У. Компьютер графикасини ўқитишда embarsadeto дастурлаш тилидан фойдаланиб 3d график объеклар яратиш	65
Ашурова Ф.Т. Талабалар билимини баҳолашнинг мақсади ва вазифалари	67
Балтабаев Ж.О. Меҳнат таълими ўқитувчиларини тайёрлашда интерфаол ўқитиш усулларидан фойдаланиш услублари	68
Баўетдинов Р.А. Класстан тыс жумьсларда үлке материалларынан пайдаланыўдың тәлим –тәрбиялык аҳмийети	70
Ешимбетов О. Корақалпоқ синфларида ўқувчилар нутқини ривожлантириш омиллари	72
Ганиев Т.С. Оқуўшыларда тарийхий билимлерди кәлиплестириуде инновациялык технологиялардың орны (VI класс мисалында)	74
Хожимирзаев А.Д. Жисмоний тарбия дарслари ва синфдан ташқари машгулотларнинг эстетик жиҳатлари ва унинг гўзаллик мезонлари	75
Jammatov J.Sh. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarini tabaqalashgan jismoniy tarbiya ta'limi texnologiyasi	77
Жиемуратова Г. Австралия материгин оқытыуда интерактив методлардан пайдаланыу усыллари	78
Kaipbergenova F.T. Information technologies in english classes	80
Кенжаева Д.Т., Иўдошова Ф. Мактабгача таълим муассасаси фаолиятини ташкил этишда тарихий тажриба ва замонавий маданият уйғунлиги	82
Кенжебаева С. С. Олий таълим тизимида бўлажак мусика фани ўқитувчиларининг креатив таълимни ташкил этишнинг педагогик имкониятлари	83
Махмудов А.А. Олий ўқув юртларида умумий физиканинг "атом моделлари" мавзусини маъруза дарсларида ўқитиш методикаси	86
Матжанов Ж.М. Бошлангич тайёргарлик босқичида 11-12 ёшли боксчиларининг базавий техник тайёргарлиги	88
Omanqulova Sh.N. Modulli ta'lim texnologiyasi asosida bo'lay'ak musiqa o'quvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtrish	90
Ogirnova N.X., Ashirova S.B. Bolalar dunyoqarashini shakllantirishda "bolajon" telekanalining o'rni va ahamiyati	91
Рихсибаева Х., Калликлишев Ш. Тўғри бурчакли параллел проекциялашнинг тўғри бурчакка оид хоcсаси неботиға иждодий ёндашув ...	93
Ruzmetov N.K. 1-4 sinf jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilarning koordinatsion qobiliyatlarini rivojlantirishda ta'sir etuvchi omillar	95
Сейтмуратов Қ. Шарқ алломаларининг жисмоний тарбияга оид қарашлари	96
Teimuratova N.M. O'rta bilim beriw mekteplerinde qaraqalpaqstan tariyxı páninde oqıwshılarga tariyxıy bilimlerde qalıplestiriw usılları hám áhmiyeti	97
Утебаев Т.Т. Карақалпақстанда гәрезисизлик жылдарында педагогика илимининг раўажланыуы	99
Зайнидинов Т.Б. Дидактические возможности эстетического воспитания учеников начальных классов с помощью национальных подвижных игр	100
PSIXOLOGIYA	
Делов Т.Э. Психологические и технологические проблемы повышения эффективности школ, специализирующихся на обучении талантливых детей	102
Djumanjuzova M.X. Shaxsda diniy dunyoqarashni vujudga keltiruvchi psixologik omillar	104
Каландарова М.Б. Опплада репродуктив хулқнинг психологик жиҳатлари	107
Уразбаева Д.А. Онкологик беморларда касалликнинг ижтимоий таъсирини субъектив баҳолаш масаласининг муҳимлиги	108
USTAZLAR SHEJIRESI	
Қурамбаев К. Таникли олим ва устоз муаллим	111

bayan etiw hám bekkemlewe oqıwshılar qatnasın sheklep qoyıw jaǵdaylarına shek qoyılmaqta, bilimlerin bayan etiwde oqıwshılar aktivligi hám tájiriye jumislari iske salınıwı gerek. Bul bolsa, óz gezeginde oqıwshı aldınnan alǵan bilimlerin eske túsiredi, jańa bilimlerin bekkemleydi, mashqalalı tálim sistemasını tereńlestiredi.

4. Tariyx sabaqlarında mashqalalı jaǵdaylardı payda etiw oqıwshını logikalıq pikir júritiwde qunt hám kúshli tárbiyalaw, sóylew mádeniyatın rawajlandırıw, tiyisli

kónlikpe hám bilimlerin ámelde analiz jasay alıw imkanıyatın beredi.

5. Tariyx sabaqları procesinde oqıw materialınıń basqa pánler menen baylanıslılıǵı esapqa alınadı hám temalar birin-biri tolıqtırıp, bekkemlenip baradı.

Biz joqarıda sanap ótken tárepleri tariyx sabaqlarında mashqalalı tálimdi engiziwdiń zárúrligin kórsetedi, mashqalalı jaǵdaylar bolsa, sabaqtıń nátiyjeligin asırıwdiń áhmiyetli quralı bolıp qala beredi.

Adebiyatlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish - xalqimiz manaviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir" nomli ma'ruzasi. / «Xalq sózi», 2017 yil, 4 avgust.
2. Qaraqalpaqstan tariyxı. (8-klass) M. Tleumuratov, J. Berdiev, Z. Tleumuratova. -N.: 2014.
3. Toshpólatov T., Gafforov Ya. Tarix óqitish metodikasi. -T.: "Universitet". 2002.

Bu maqolada «Qaraqalpogiston tarixi» (8-sinf) fani misolida óquvchılarda tarixiy bilimlarni shakllantirish jarayonining asosiy tarkibiy qismlari va ularning oqıtuvchi tomonidan bajarilishi haqidagi fikrlar o'rin olgan.

В статье говорится о процессах формирования знаний учащихся по истории на примере предмета «История Каракалпакстана» (8-класс) и их выполнении преподавателями в учебном процессе.

The article is devoted to the study of the process of formation of schoolchildren's knowledge in history on the example of the subject "History of Karakalpakstan" and performing these tasks by teachers.

REZYUME

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

ҚАРАҚАЛПАҚСТАНДА ҒАРЕЗСИЗЛИК ЖЫЛЛАРЫНДА ПЕДАГОГИКА ИЛИМИНИҢ РАЎАЖЛАНЫҰЫ

Т.Т.Утебаев - педагогика илимлериниң докторы, доцент

Әженияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: таълим, таълим ислоҳоти, педагогика, педагогик фикрлар, таълим тарихи, дидактика, тарбия, тарбия назарияси, шахсга йўналтирилган таълим, таълимни модернизациялаш.

Ключевые слова: образование, реформа образования, педагогика, педагогические мысли, история образования, дидактика, воспитание, теория воспитания, образование, направленное на личность, модернизация образования.

Key words: education, reforms of education, pedagogics, pedagogic thoughts, history of education, didactics, upbringing, theory of upbringing, education directed to the personality, modernization of education.

Ғарезсизлик дәуиринде мәмлекетимизде экономика, мәденият хәм илимнин раўажланыўында әдәўир табыслар колга киргизилди. Әсиресе, педагогика илими тараўында түпкиликли бурлыслар болды, жаслардың мәнаўий тарбиясы колга алынды. Педагогика илими хәр тәрәплеме раўажланып, оны изертлеўши алымлар қатары жетилисип толысты. Жаңа педагогикалық ой-пикирлер жүзеге келди. Ғарезсизлик жыллардың 1991-2012-жыллар ишинде яғный биринши 20 жыл ишинде 2 илим докторы хәм 50ге жақын илим кандидатлары жетилисип шықты. Олар педагогика тарихы, теориясы хәм оқытыў усуллары бойынша хәр қыйлы илимий машқалаларды заман талабына сай шешип берди. Нәтижеде тәлим-тәрбия мәселелери бойынша жаңа педагогикалық концепциялар жүзеге келди.

Педагогика теориясы хәм тарихы тараўы бойынша ғарезсизликтің биринши он жыллығында педагогика илимлериниң докторы, профессор Ө.Әлеўов, педагогика илимлериниң кандидатлары, доцент И.Аллиязов, Г.Жумашева, У.Сейтжанова, И.Пираниязов, П.Абдимуратов, Р.Сейтгимбетова, Ф.Бабашев, А.Тилегенов, Т.Сапарбаевлар өзлериниң илимий жұмысларын қорғап шыққан болса, екінши он жыллықта З.Қурбаниязова, М.Пазылова, П.Берданова, С.Романова, Т.Қудайбергенова, Т.Жиемуратов, Р.Алеуова, Р.Нуржанова, Р.Төрежанова, Қ.Сейтмуратов, А.Бекимбетова, Т.Сапаров, С.Сайтбекова, И.Матчановлар [1] қарақалпақ халқының миллий өзгешелигин инабатқа алған халда тәрбия беріў зәрүрлигин көрсетип келешек әўладты руўхый жетиліскен билімли, инсаный пазыйлетлерге бай, ақыл-ойлы етип тәрбиялаў мәселелери бойынша илимий теориялық хәм әмелий усынысларын берди.

Соның менен бирге ғарезсизликтің биринши 20 жыллығы ишинде мәмлекетимизде жас әўладты дени сау, хәр тәрәплеме қамал тапқан инсан қылып тәрбиялаў, сондай-ақ, жаңаланған тәлим системасы, тәлим процесиниң мазмуны, формасы хәм методларын жетилістиріў, алдынғы педагогикалық технологияларды тәлим процеслерине енгизиў хәм де тәлим сыпатының мазмунын еле де байытыў саласында үлкемизде бир қанша илим-изертлеў жұмыслары алып барылып атыр. Әсиресе, дидактика хәм педагогикалық технологиялар-

ды жетилістиріў бойынша алымларымыз көп жұмыслар иследи. Булар қатарында педагогика илимлериниң докторы Е.Янғабаяева, педагогика илимлериниң кандидатлары, доцент Н.Жумабаев, А.Урумбаяева, П.Серимбетов, А.Ниязов, Г.Урумбаяева, А.Наўрызбаева, Д.Мамырбаяева, Х.Аламинов, А.Хожаниязова, М.Пирмжаров, Т.Сапарбаев, Г.Сапарова, М.Алламбергенова, Г.Қарлыбаева, Н.Қайпов, Ж.Қурбанбаев, А.Тажиевалар [2] дыққатқа ылайық изертлеў жұмысларын алып барды.

Ғарезсизликтің үшінши он жыллығында 2012-2015-жыллар аралығында илим тараўы бир аз үзіліске түсе баслады. Себеби, Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети 2012-жыл 28-декабрь күнги «Жоқары оқыў орнынан кейинги билімлендириў хәм де жоқары кәнигели илимий хәм илимий-педагог кадрларды аттестациядан өткеріў системасын жетилістиріў ис-илажлары хаққында»ғы 365-санлы қарардың орынланыўына бир басқышлы докторантураның талаптары жас илимпазларымыз ушын бир аз қыйыншылық туўдырды. 365-қарардың орынланыўына Қарақалпақстаннан 2016-жыл бир илим докторы педагогика тараўы бойынша (DSc) жақлап шыққан болса, 2017-жыл 22-майдағы «Жоқары оқыў орнынан кейинги билімлендириў системасын және де жетилістиріў ис-илажлары» хаққындағы 304-қарары бойынша Қарақалпақстанда педагогика илими бир қанша жоқары дәрежеде алға қарай илгериледи. Себеби, Жоқарғы Аттестация комиссиясы тәрәпинен 2017-жыл 28-декабрьдеги 193-қарары тийқарында Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты, Қарақалпақ мәмлекетлик университетти, Ургениш мәмлекетлик университетти жанындағы илимий дәрежелер беріў бойынша DSC.28.12.2017.PED.58.01. санлы илимий кенестің апылыўы тарыхый ўақыя болды. Бул илимий Кенестің биринши мәрте ашылыўы Қарақалпақстан ушын үлкен жаңалық болыў менен бирге қарақалпақстанды жас илимпазларымыз өзлериниң илимий жұмысларын қорғаўға еристи.

Булардан 2018-жылдың өзінде Г.Абылова, Г.Изетасва, М.Айтымбетов, Н.Нағымбетова, С.Тажбенова, Н.Матчановлар өзлериниң илимий жұмысларын қорғап шыққан болса, 2019-жылдың басла-

рында Ж.Ассаматдинова, И.Алламбергенов, Ы.Моянов, М.Бердибаев, Н.Абдимуратовалар
DSC.28.12.2017.PED.02.02. санлы Каракалпак
 мамлекетлик университети, Нөкис мамлекетлик педагогикалык институты, Ургениш мамлекетлик университети жанындагы илимий Кеңесте өзлеринин диссертация жумyslарын коргауға миясар болды. Сонын менен бирге педагогика тараўы бойынша жас илимпазларымыз Н.Бабаниязова, Д. Нурышевлар Ташкент қаласына барып өзлеринин илимий жумyslарын корғап, педагогика бойынша философия пәндери докторы (PhD) илимий атағын алыўға еристи.

Каракалпакстанда педагогика тараўында гәрезсизлик жылларында хәр бири келешек жасларымызға өзине тән илимий мектеплерин жаратқан алымлар болып есапланады.

1. Әлеўов У., Өтебаев Т. Каракалпакстанда педагогика илиминин кәлиплеснўи хәм раўажланыўы. -Тошкент: Фан ва технологиялар, 2007. 128-б.

2. Утебаев Т.Т. Каракалпоғистонда XX аср иккинчи ярми-XXI аср бошида таълим-тарбиявий фикрларнинг ривожланыши. - Нукус: "Билим", 2015, 198-б.

Мақолада Қарақалпоғистонда мустақиллик йилларида педагогик қарашларнинг таракқиети, шунингдек таълим ва фан соҳасидаги асосий муаммолар ҳусусида сўз юритилади. Унда олимларнинг педагогика назарияси ва тарихи юзасидан билдирган фикр-мулоҳазалари, баъзи муаммолари, шунингдек, мазкур фаннинг келажаги тўғрисида қимматли маълумотлар ўрин олган. Мақоладан педагогика фанининг тарихи ва назарияси билан қизиққан соҳа мутахассислари қимматли материаллар олишлари мумкин.

В статье рассматриваются вопросы развития педагогического воззрения, также основные проблемы в сфере образования и науки в Каракалпакстане за годы независимости. В ней показаны некоторые проблемы, мнения ученых о теории и истории педагогики и приводится также ценная информация о будущем этой науки. Статья может быть полезна для специалистов, интересующихся теорией и историей педагогики, они могут получить ценную информацию.

The article is devoted to the issues of the development of pedagogical outlook and also the main issues in the system of education and sphere of science in Karakalpakstan for the years of independence. The article points out some problems, opinions of scientists on the theory and history of pedagogy and valuable basic facts about the future of this science. The article can be useful for specialists who take an interest in the theory and history of pedagogy, they can take valuable information.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С ПОМОЩЬЮ НАЦИОНАЛЬНЫХ ПОДВИЖНЫХ ИГР

Т.Б.Зайнидинов - доцент

Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Таянч сўзлар: эстетик таълим, ҳаракатланиш, дидактик талаб, методика, ўқитувчилар, таълим, жараён, педагогика, таълим.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, подвижность, дидактический спрос, методология, учителя, образование, процесс, педагогика, образование.

Key words: aesthetic education, motion play, didactic demand, methodology, teachers, education, process, pedagogy, education.

Национальные игры народов мира отражают культуру и самобытность определённой нации. Эти игры были прославлены и улучшены на протяжении веков и столетий и признаны на национальном уровне. Европейские и азиатские общеобразовательные школы используют широкий спектр первичных форм физической активности учащихся начальной школы, таких как мобильность, гимнастика, танцы, бег и прыжки. Начальные классы этих стран составляют основу двигательной активности, используемых в физической подготовке. В этом процессе важно обучать учащихся различным ментальным, этическим и эстетическим путям.

Реформы, осуществляемые в системе образования Республики Узбекистан за годы независимости, направлены на повышение качества общего среднего образования, формирование молодого поколения, подготовку их к самостоятельной жизни, улучшение условий для всестороннего интеллектуального, эстетического и физического развития детей, развития компетентного человека, который имеет высокий уровень духовных и моральных ценностей, сохранения национальных ценностей, укреплению здоровья подрастающего поколения всех возможностей, созданных правительством [1].

В частности, значительные тенденции в процессах глобализации и интеграции осуществляются путём развития качества среднего образования на основе передового международного опыта. Узбекский народ создал на протяжении веков, передавая из поколения в поколение национальные традиции в осуществлении образовательного процесса. Их содержание так же, как

Өзбекстан Республикасы өз гәрезсизлигине ийе болғаннан кейин тәлим-тәрбия тараўында түпкиликли бурылыслар болды. Соңғы жылларда республикамызда педагогика илимин хәр тәрәплеме изертлеўши алымлар қатары күн-күннен өсип, педагогика илими раўажланбақта. Хәзирги күнде Қарақалпакстанда 60 қа жақын илимпазларымыз жетилисип шықты. Олар педагогика тарийхы, теориясы хәм оқытыў усыллары бойынша хәр қыйлы илимий машқалаларды заман талабына сай изертлемекте.

Солай етип, қарақалпак халықының миллий менталитети, сиясий көзқарасларын инабатқа алған халда халықымыздың гәрезсизлик дәўириндеге тәлим-тәрбияға байланыслы пикирлер, бай тарийхий-миллий тәжрийбелер тийқарында раўажланып, оларды үзликсиз билимлендириў системасына орынлы хәм үнемли пайдаланыў өзиниң нәтийжесин берийи сөзсиз.

Әлебиятлар

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

физическому развитию фитнесу играм, духовному, интеллектуальное, нравственному и эстетическому воспитанию подрастающего поколения уделяется должное внимание и необходима не комплексный подход к этому процессу. Эстетическое воспитание учащихся начальной школы посредством национальной подвижных игр играет важную роль в процессе образования и обучения.

Каждая нация имеет свои собственные национальные игры, которые формируются на основе национальных традиций, культур и особенностей народов. Национальные игры - одно из проявлений духовной культуры народа. Они включают этические традиции, социальные отношения, некоторые элементы идеологии и убеждений, этические и эстетические принципы. Национальные подвижные игры представляют национальные особенности страны, характер, привычки, трудовые и географические условия взрослых. Именно поэтому руководители нашего правительства создали все возможности для воспитания гармонично развитой личности, сохранения национальных ценностей, укрепления здоровья молодого поколения и позитивного отношения сегодняшнего Узбекистана в высоких моральных и этических ценностях.

Важно подчеркнуть, что захватывающие игры эстетически привлекательны для людей, которые эстетически значимы в содержании популярных народных игр и процесса их развития, а также развития физических качеств учеников как важного фактора в